

טרשא דרב חמא והיתר עיסקא

טרשא דרב חמא: הקדמה

א. בבא מציעא קד ע"ב

אמרי נהרדעי: האי עיסקא פלגא מלוה ופלגא פקדון, עבוד רבנן מילתא דניחא ליה ללוה וניחא ליה למלוה.

ב. רבינו יהונתן, שיטה מקובצת מסכת בבא מציעא דף קד עמוד ב

עבוד רבנן מילתא דניחא לתרווייהו. **שאם היו אומרים אחריות כל הנכסים על המלוה [כהלוואה]** תו לא בעי להמציא מעות לעני בשעת דחקו אף על גב דמחייב לוה בגנבה ואבדה, לפי שסתם ריוח הסחורות הוא בהולכה ממקום למקום דרך ים או יבשה, והאנסים שכיחי בכל יום בדרכים, ואם היה יודע המלוה שכל אחריות הדרכים עליו לא היה ממציא מעות לשום אדם כלל. **ואם היינו מטילים כל האונסים על הלוה [כפקדון] ... לא יהיה אדם שירצה לקבל עסקא דשכיחי אונסים כדפרישית ויפסיד ביום אחד מה שלא יוכל להרויח בשנה....**

ג. משנה בבא מציעא ה:ד (סח).

אין מושיבין חנוני למחצית שכר, ולא יתן מעות ליקח בהן פירות למחצית שכר, אלא אם כן נותן לו שכרו כפועל.

ד. בבא מציעא עב:-עג.

תנו רבנן: המוליך חבילה ממקום למקום מצאו חבירו ואמר לו תנה לי ואני אעלה לך כדרך שמעלין לך באותו מקום, ברשות מוכר מותר, ברשות לוקח אסור.

ה. רא"ש מסכת בבא מציעא פרק ה סימן סב

ת"ר המוליך חבילה ממקום למקום מצאו חבירו ואמר לו תניהו לי ואני אעלה לך כדרך שמעלין לך באותו מקום [דף עג ע"א] ברשות מוכר מותר. ברשות לוקח אסור. **והא דשרי ברשות מוכר כשנותן לו שכר עמלו ומזונו.**

ו. נתיבות שלום קסז:א:ה

ומבואר דאין להקל ולהתיר שיקבל עליו המקבל את האחריות גם בתקופה הראשונה, אף אם יתנו ביניהם להדיא שהמעות בבעלות הנותן עד שירוויח בהן המקבל מנה לטובת הנותן, **דכיון שקיבל עליו את האחריות ה"ז נראה כמעות שלו**, וכאילו כבר לוהו אותן ואסור ליתן רווחים.

ז. שו"ע יורה דעה קעז:א

אין מקבלים צאן ברזל מישראל, דהיינו שמקבל ממנו מאה צאן ויהיו הגזות והולדות והחלב לאמצע, לשליש או לרביע עד שנה או עד שנתיים כמו שהתנו ביניהם, **ואם מתו הצאן הרי המקבל משלם דמיהם**, הרי זה אסור, שהרי בעל הצאן קרוב לריוח ורחוק להפסד... **הגה:** וכל זה לא מיירי אלא כשיש למקבל ריוח, אבל אם אין לו ריוח כלל במה שמקבל, אין כאן הלוואה כלל ואפילו קבל עליו כל האחריות, שרי, דהא מותר לש"ח לקבל עליו להיות כשואל. (ב"י ובעל התרומה בשם חכמי לונ"ל והר"ן בתשובה).

ח. חוות דעת ביאורים סימן קסז:א

ודאי האחריות משוה המעות מלוה, רק כל שאין לו שום צורך להמקבל לא הוי הלוואה, דהלוואה אינו רק כל שהוא לצורך הלוה, ומשום הכי בהא דסימן קע"ז שלא היה בו שום צורך להלוה לא הוי המעות הלוואה....

ט. דרישה יורה דעה סימן קסז:א

ונראה דאם התנה עמו תחלה ונותן לו שכר מה כדי שיקבל עליו המתעסק האחריות, שפיר דמי דומיא דמתנה עליו בשכר עמלו בדבר מועט כמ"ש בסמוך ודומה למתנה עם שומר חנם להיות כשואל כמבואר בחושן משפט סימן רצ"א (סכ"ח):

י. ט"ז יורה דעה סימן קסז:א

ותמהתי על דברים אלו אם יצאו מפי הצדיק, דעיקר ההיתר בדין זה הוא מחמת שבשעה שמרויח מנה הוא עדיין פקדון בידו ולא הלוואה, ואם יקבל עליו האחריות גם בעת ההיא יהיה המעות בהלוואה בידו... ומה יועיל מה שנותן מלוה ללוה שכר על שקבל עליו האחריות? דזה דומה למי שנותן ללוה איזה מתנות שילווה ממנו מעות ברבית ה"נ ממש כן הוא!

יא. נתיבות שלום קסז:א:ו

כיון שמשלם לו שכר טירחא על התקופה הראשונה, הו"ל גילוי גמור שהוא בעלים, והמתעסק אינו אלא פועל שלו...

טרשא דרב חמא

יב. בבא מציעא סה--:

אמר רב חמא: טרשא ידידי ודאי שרי.

- מאי טעמא? ניחא להו דליקו ברשותי דכל היכא דקא אזלי שבקי להו מכסא ונקוט להו שוקא. והלכתא כרב חמא...

יג. רש"י מסכת בבא מציעא דף סה עמוד א

אמר רב חמא טרשא ידידי ודאי שרי - מוכר פרקמטיא היה, מוכר במקום הזול כשער שהוא נמכר במקום היוקר, וממתין להן והן מעלין אותו למקום היוקר, והוא מקבל עליו אחריות דרך בהליכה, והלקוחות משתכרים בפרקמטיא שלוקחין שם במעותיו, ומביאין לכאן ואחריות החזרה עליהם, וכיון דלא מקבלי עליהו אחריות - לא הויא מלוה גבייהו עד שהפרקמטיא נמכרת והן מקבלין המעות, ואותן המעות נעשין עליהם מלוה, ואין כאן רבית. נקטי להו שוקא - מכריזין שלא יהא אדם רשאי למכור עד שימכרו הם.

יד. תוספות מסכת בבא מציעא דף סה עמוד א

נקטי להו שוקא - דאי לאו הכי הוה אסור, אף על פי שאחריות הדרך היה על רב חמא, שהרי היו טורחין לו להביא סחורתו ולמכרה בשכר הלואתו. אבל השתא דנקטי להו שוקא אף בחזרתן הוי בשביל טורחן ושרי.

טו. המאור הגדול מסכת בבא מציעא דף לו עמוד ב

וה"ר שלמה ז"ל מפרש שהאחריות הדרך היה על רב חמא, וא"כ לא היה צריך דבר אחר [מכסא ושוקא] כדתניא המוליך חבילה ממקום למקום וכו' ברשות מוכר מותר.

טז. המאור הגדול מסכת בבא מציעא דף לו עמוד ב

וטרשא דרב חמא שריא אף על גב דקץ ליה ואף על פי שהאחריות הדרך על הלוקח. ודאמרינן "מ"ט מינח ניחא להו דליקום ברשותי" היינו דכל היכא דממטו ליה לא שקלי מיניהו מכסא ונקטי להו שוקא. ופירושי קא מפרש למאי דאמר "ניחא להו דניקום ברשותיה" כלומר שיקרא שמי עליו.

יז. מלחמת ד' מסכת בבא מציעא דף לו עמוד ב

וכתב עוד בעל המאור ז"ל וטרשא דרב חמא שריא אף על גב דקץ ליה ואף על פי דאחריות הדרך על הלוקח: אמר הכותב אין זה נכון שא"כ רבית גמורה הוא דיהיב ליה שוה מאה ושקיל מאה וחמשין ואין להם תקנה במכסא א"כ עולה המכס כנגד מה שנותנין לו יתר מכדי דמיהן ולא משמע הכי ועוד דלא ה"ל למימר "ניחא להו דליקום ברשותי".

יח. רמב"ם הלכות מלוה ולוה פרק ח:ג

חבית של יין שהיא שוה עתה דינר, ומכרה לו בשנים [לשלם] עד הקיץ על מנת שאם תארע בה תקלה הרי היא ברשות המוכר, עד שימכרנה הלוקח ה"ז מותר, שאם אבדה או נשברה אינו משלם כלום, ואם לא מצא למכרה ולהרויח בה, היה לו להחזירה לבעלים. וכן אם מכרה לו בשנים ואמר לו "היתר על שנים יהיה שכרך בשביל שאתה מטפל למכרה, ואם לא תמצא למכרה כמו שתמצא החזירה לי" ה"ז מותר, אף על פי שאם אבדה או נגנבה או החמיצה תהיה ברשות הלוקח.

יט. מגיד משנה הלכות מלוה ולוה פרק ח:ג

חבית של יין שהיא שוה עתה דינר וכו'. אולי זה ביאור לטרשא דרב חמא הנזכרת בגמרא והדין בעצמו פשוט בטעמו: וכן אם מכרה לו בשנים ואמר לו וכו'. גם זה נראה ברור בטעם ולא מצאתי מקום ברור מאין יצא לו ז"ל:

כ. דרישה יורה דעה סימן קעג:י

ושם בטרשא דרב חמא צריך לשלם לו שכר טרחו כמו שכתב רבינו אחר כך בסמוך גם לעיל סימן קס"ז עיין שם, מה שאין כן כאן כיון שאין לו טורח כל כך שהרי החבית במקומה מונחת, גם מטעם שבאם לא ימצא למכרה כרצונו הרשות בידו להחזירה, מה שאין כן כשמוליכין למקום אחר דמסתמא ההוצאה ושכר הטרחה מרובה, ולא אורח ארעא שבאם לא יוכל למכרה שם שיחזירנה למוכר, לכך צריך ליתן שכר טרחתו.

כא. ר' נחום רבינוביץ, יד פשוטה להלכות מלוה ולוה ח:ג

ואם תאמר, למה... התעלם לגמרי מן הטעם שאמר רב חמא "דכל היכא דקאזלי, שבקי להו מיכסא ונקוט להו שוקא"?... טעם זה מתאים רק לרב חמא, אבל סתם מוכר אינו יכול להציע ללוקח ריווח כזה של מכס ושל קדימה בשוק. הואיל והגמרא פסקה שטרשא דרב חמא מותרת, מוכח שלכל אדם יש אפשרות לעשות עיסקה כזאת, ועל כורחך משום שישנן סיבות אחרות שיכולות לספק תועלת ללוקח.

כב. שו"ע יורה דעה קעג:טו

מי שיש לו סחורה שנמכרת כאן בזול ובמקום אחר ביוקר, וא"ל חבירו במקום הזול: תנה לי ואוליכנה למקום היוקר ואמכרנה שם ואעשה צרכי במעות עד זמן פלוני ואפרענה לך כפי מה ששוה שם, אם האחריות בהליכה על הלוקח, אסור. **ואם האחריות על המוכר, מותר, והוא שיתן לו שכר טרחו על הולכתה למקום היוקר.** **ואם המוכר אדם חשוב, שפוטרין ללוקח המכס בשבילו, אין צריך לתת לו שכר טרחו.**

כג. שו"ע יורה דעה קעג:יז

חבית של יין שהיא שוה עתה דינר, ומכרה לו בשתים עד הקיץ על מנת שאם תארע בה תקלה הרי היא ברשות המוכר עד שימכרנה הלוקח, הרי זה מותר, שאם אבדה או נשברה אינו משלם כלום, ואם לא מצא למכרה ולהרויח בה, הוה ליה להחזירה לבעלים.

כד. מרדכי מסכת בבא מציעא פרק איזהו נשך רמז שיט

פסק בס' א"ז דטרשא דרב חמא שריא אף על גב דלא נקטי שוקא ולא שבקי מיכסא, וראיה מדלקמן "המוליך חבילה ממקום למקום ומצאו חבירו כו'" מכאן יש ללמוד דמותר להלוות מנה לחבירו שילויהו לריוח של המלוה לגמרי, (פירוש) והריוח יהיה למלוה לגמרי עד זמן שיהו שני מנין, ויהא עד אותה שעה פקדון שיהא כל ריוח של המלוה, וכשיהיו שני מנין משם ואילך יהיו אותם ב' מנין מלוה ויהיה כל הריוח של המקבל. ומיהו צריך ליתן לו שכר עמלו כל זמן שהוא טורח ומלוה אותם לריוח המלוה, כדאמרינן הכא דנקיטי ליה שוקא ושבקי ליה מיכסא דחשיב כאלו נותן להם שכר עמלם... עכ"ל רבינו מאיר:

כה. דרישה יורה דעה סימן קסז:ב

ונראה מלשון מורי ורבי דמצריך לתת לו בענין זה שכר טרחו בשלימות יותר ממה שנותנין לו כשמוסר לו סחורה בעיסקא, דשם פסקינן בגמרא (סח א) ולקמן כתב רבינו בריש סימן קע"ז דאין צריך ליתן לו אלא כפועל בטל עיין שם. ונראה דהיינו טעמא **משום דשם בעיסקא טורח לנפשו בשביל חלק המלוה ובחדא טירחא הוא טורח גם בשביל הנותן, מה שאין כן בזה שכל הטירחא שטורח עתה עד שיהיה ב' מנין הוא בשביל הנותן לחוד.**

כו. שו"ע יורה דעה קסז:א

מלוה אדם לחבירו מנה, על תנאי שיתעסק בו לריוח המלוה עד שיהא שני מנים, ויהיו באחריות המלוה [כפקדון] עד אותו זמן, ולכשיהיו שני מנים יחזרו שני המנים למלוה ומשם ואילך יהיה כל הריוח ללוה, ובלבד שיתן שכר עמלו עד שיהיו שני מנים. ואם התנה עמו מתחלה, אפילו בכל שהוא שהתנה לתת לו בשכר עמלו, סגי.

כז. בבא מציעא קד ע"ב

השתא דאמרינן פלגא מלוה אי בעי למשתי ביה שכרא שפיר דמי. רבא אמר להכי קרו ליה עיסקא - דאמר ליה כי יהבינא לך לאיעסוקי ביה ולא למשתי ביה שכרא.